

F. Diósszilágyi Ibolya: *Költő a Holnap városában*

Juhász Gyula nagyváradi éve. Literátor Könyvkiadó. Nagyvárad 1994. 292 lap

Indig Ottó több mint másfél évtizeddel ezelőtt. 1978-ban megjelent könyve (*Juhász Gyula Nagyváradon*. Kriterion) után irodalomtörténetírásunk ugyanebben a témában új könyvvel gazdagodott. Akik a szerző, a nagyváradi F. Diósszilágyi Ibolya korábbi gyermek- és ifjúsági köteteit (verseit, regényét) ismerték, meglepődhetnek az új könyv láttán, s akik ezt az irodalomtörténeti monográfiát kézbe vették, még inkább, hiszen igen alapos, széles kitekintésű, gondos filológiai munkával megalapozott könyvet olvashattak, olyat, amely végre hiteles és megbízható képet ad a költő és a század eleji Pece-parti Párizs, e valóban csodálatos kivirágzású kultúrváros találkozásáról.

Az eredeti forrásokig visszamenő gondos kutatót már egy évvel ezelőtti cikkéből (*Juhász Gyula nagyváradi tanári éveiről*. Korunk 1987. 4. sz.) volt alkalmunk megismerni; irodalomtörténeti adalékaival a kutató a Juhász-összes kritikai kiadásának jegyzeteiben is találkozhatott. Most végre, a nagyváradi Literátor Könyvkiadó gondozásában, itt van a kész mű.

F. Diósszilágyi Ibolya nem polemizál a nagyváradi évek korábbi Juhász-monográfusával, csupán a *Függelékben* szán két és fél apróbetűs lapot a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* II. kötetében megjelent *Juhász Gyula emlékezete* címszóban található téves, hiányos adatok kiigazításának. Ennek eredménye, hogy könyve – a fölösleges és ingerlő polémia helyett – magára a tárgyra: Juhász Gyula váradi éveire és írói munkásságára tud összpontosítani.

Juhász Gyulát 1908. február 13-ától 1911. június 19-éig számíthatja „váradinak” az irodalom- és helytörténet-kutatás. Ez a három és fél év életének legkiegyensúlyozottabb szakasza. „Azt is mondhatnánk – olvassuk F. Diósszilágyi Ibolya megállapítását –, hogy itt élt először a szó fogalmi értelmében” (105). Ha nem is kezdeményező, de katalizátor-szerepe volt a Nyugat mellett kiemelkedő

jelentőségű Holnap létrejöttében és történetében. Azonos célra szövetekezett szellemi társak megbecsülése vette körül, tanári munkásságát az akkori Magyarország egyik legjobb katolikus tanintézetében folytathatta, s újságíróként, színikritikusként és színpadi szerzőként is érezhette az elismerést. Gazdagon bontakozott ki költészete is, s többek között itt élte át az egész líráját meghatározó Anna-élményt, amelynek a magyar líra legszebbjei közé sorolható verseit köszönhetjük.

F. Diósszilágyi Ibolya az irodalomtörténeti feladathoz mért alaposítással végzi el választott témája felmérését: bemutatja Juhász Gyulát, a tanárt (érthető módon 6t először, hiszen Váradra kerülésének meghatározó ténye a Premontrei Gimnáziumban elnyert helyettes tanári állása volt), az újságíró; külön fejezetben a század eleji Nagyváradot, a várost, „kinek nem látni mását”, majd a Sárvári Nusival való ismeretsége történetét és az abból fakadt Juhász-verseket; a Holnap Társaságot; a színpadi szerzőt és színikritikust. Végül két fejezet foglalkozik – immár a váradi évek időkeretén túllépve – a költő lelki betegségével, illetve költészetében a színek szerepével és a magyar költészet hagyományaihoz és a kortársakhoz kötődésével.

A Juhász-életrajz kutatója megbízható, az első forrásra visszamenő adatokat, a helytörténész a város szellemi életének alaposan dokumentált képét, a Juhász-versek iránt érdeklődő költészetének több oldalú megközelítését kapja tehát ebben a könyvben.

F. Diósszilágyi Ibolya mindenekelőtt helyesbíti a költő Váradra érkezésének a korábbiakban hibásan rögzített dátumát, amely a már említett 1908. február 13-a. Ez az adat ugyanis nem önmagában való, hanem kötődik első váradi jelentkezéseinek eseményeihez. Helyesbíti azt a megállapítást is, amely szerint a Premontrei Gimnáziumban amolyan kiszolgáltatott segédtanár lett volna, akinek csak az alsó osztályok jutnak: az iskolai értesítőkből tett

adatokból kiderül, hogy Juhász Gyula már odaérkezése csonka tanévben tanított a VI. és a VII. osztályban is, sőt később érettségiző (VIII.) osztálya is volt. Adataiból képet alkothatunk arról, milyen hatalmas mennyiségű munkát követelt tőle (és nyilván minden tanártól) akkoriban a tanítás: a három és fél év alatt – a dolgozatíratások kötelező iskolai rendje alapján számolva – több mint tizenkétezer havi és évharmadi ellenőrző dolgozatot kellett íratnia és kijavítania. A könyv e fejezetéből (*A katedrán*) azonban nemcsak ilyen adatok kerülnek elő, hanem kirajzolódik a Premontrei Gimnázium akkori tanári karának egész szellemi arcképe, az a szellemi közeg, amelyben Juhász Gyula barátokra, szellem- és eszmetársakra is talált. Ez a fejezet – konkrét eredményein túl – egyúttal arra is figyelmeztet, hogy milyen fontos lehetett az adott esetekben az egykorú iskolai értesítők kutatása, milyen forrásértékű – és téves beállításokat eloszlató – anyag rejlik bennük.

Ugyanez a szerzőgázó figyelem és dokumentálódás jellemző arra a két fejezetre is (*Az újságíró*, „*Város, kinek nem látni mását*”), amelyek ezután következnek. F. Diósszilágyi Ibolya gondosan számba veszi az egykori EMKE-kávéház holnapos törzsasztalának vendégeit, s külön-külön bemutatva őket rekonstruálja azt a másik szellemi közeget, amely a váradi években Juhász Gyulát körülvette: Ernőd Tamás, Manojlovics Tódor, Kollányi Boldizsár, Dénes Sándor, Hartmann János, Tibor Ernő, Major Henrik, Tabéry Géza, Gulácsy Lajos, Miklós Jutka. Deési Alfréd: „Az Emkének – olvassuk a könyvben – több arculata lehetett akkor: a művészek, színészek bohém találkozóhelye, szórakozóhely, ugyanakkor irodalmi kávéház, klubpótló-féle s egyben otthon-pótló, otthonhelyettesítő hely is. [...] A művészasztal a kávéháznak olcsó reklámul szolgálhatott. Nem nagyon jövedelmezett, de emelte hírnevét, így megérte. Monopóliumot élvezett az Emke ebben, mert más kávéház Váradon nem büszkélkedhetett hasonlóval” (65). Ugyanígy gondosan – az egykorú újságokra támaszkodva – mutatja be a Várost, annak a századfordulón hihetetlenül megpezsztült gazdasági életével, de a nagy fények mellett a nagy árnyékokkal is, forradalmas erjedéseivel, amelyek a Holnap körében is lecsapódtak, s Juhász Gyula költészetét sem hagyták teljesen érintetlenül. „Várad – állapítja meg F. Diósszilágyi Ibolya – előiskolája volt a maga forradalmi telítettségű valóságával [Juhász Gyula] későbbi, kibontakozó, határozottabb formát öltő forradalmiságának” (88).

Élet és költészet összefonódásában tárgyalja a könyv szerzője Juhász Gyula Anna-élményét és az Anna-verseket („*Anna örök, mert Annát én szerettem...*”). A valóságos Sárvári Nusiról megállapítja: „Anna sosem volt az, akinek a költő látta, vagy szeretne volna látni. Még ha akart volna, se tudott volna az lenni, mert hiányzott belőle az ehhez szükséges okosság, finomság, nem utolsósorban a tehetség. De nem is akart. Anna nem istennőnek született és nem műzsának. Nem tehetett a költő reménytelen vonzalmáról.

Nem adott tápot neki, legfeljebb azzal, hogy ő, aki általában elég szívesen hajlott a férfiszóra. Juhásszal szemben mindvégig ridegen elutasító volt. Sőt, ami még ennél is több, egyáltalán semmibe se vette, közönyvel nézett el fölötte” (88–89). Talán – amint a fejezet végén kiderül – csak élete tragikus végének küszöbén élte bele magát „a Költő Szerelme” szerepébe, megkomponálva azt a teátrális tablót: a hányatott életű, sok mindenben csalódott, önmagával végző nő ágya mellett a földön Juhász Gyula verseskötete hevert, kinyílván az első lapra, ahol olvashatták a szenzációéhes újságírók az egykori dedikációt: „Annának örök szerelemmel, Juhász Gyula.”

És a versek Annája? „Juhász Gyula költői szerelmében – summáz a szerző – (...) élesen elválik egymástól a valóság Annája iránti vonzalom a lelkeben hordozott, róla formált ideál imádatától. Az élő-Anna és az álom-Anna sohasem találkozik egymással” (88). Ez az Anna-versek titka.

A Holnap történetének pontos rekonstruálása, valamint Juhász és a színpad kapcsolatának elemzése után a könyv két utolsó fejezetében Juhász Gyula költészete kerül a középpontba, immár a váradi évek keretein túllépő igénytel. F. Diósszilágyi Ibolya a Juhász-versekre építi irodalom-pszichológiai elemzéseit, amelyek a költő periodikus kedélydepresszióit vannak hivatva példázni. A váradi évek alatt ezek a depressziós hullámok ritkán jelentkeznek, s inkább csak költészete egészének összefüggéseiből mutathatók ki. A szerző – pszichológiai vonatkozásban – még a korábbi Juhász-írások újraközlésének is jelentőséget tulajdonít. Elemzi az önmaga gyengeségétől való félelem, a tétlenségtudat okozta szenvedés, a (családban már előfordult) megbolondulástól való szorongás, a halállal, az öngyilkosság gondolatával való foglalkozás nyomait költészetében, a kínzó-önkínzó Anna-élményt. A könyvnek ezt a részét – talán épp a gondos dokumentáció is az oka – azonban kevésbé érezzük meggyőzőnek. A versben leképeződő élet és a valóságos élet ilyen fokú megfeleltetése véleményünk szerint épp a költészet lényegétől távolít el, hiszen a vers (vagy általánosságban maga az irodalmi alkotás) sajátos világ, amely valóságalemezekből építkezik ugyan, de a művészi építkezés sajátos módján. A költő lelkiállapotainak ilyen aprólékos rekonstruálásában épp a költészet szuverén világa vesz el, s válik a mű 1:1-ben az élet tükrevé. („Egész költészete a betegségből következő kóros önszemlélet lírai kivetülése”, 264.) A könyv egy másik helyén is olvasható tételes megfogalmazás („Juhász Gyula egész költészete nem más, mint egyetlen kórtörténet. Egy beteg költőlélek csodálatos látomásai ezek a versek, melyek ezer alakban tükrözik őt”, 241) ellenére ezekben a fejezetekben is sok a hasznosítható részmegefigyelés.

Egészében pedig a könyv a hazai magyar irodalomtörténetírás kétségtelen nyeresége.

Dávid Gyula